

Pozdrav dítěti /Child in mind

Závěrečné shrnutí a vyhodnocení
projektu rodina**HRŮU**®

POZDRAV DÍTĚTI / CHILD IN MIND

závěrečné shrnutí a vyhodnocení projektu "RODINA HROU" ("Rozvoj metody "Rodina hrou" - práce s dětmi v ohrožených rodinách"/ "Development of the "FAMILY BY PLAY" method for use with children in vulnerable families")

leden 2017 – červen 2020

OBSAH

Úvod	4
Co nás inspirovalo a jak jsme získali podporu pro náš projekt	4
Podpora poskytnutá THE VELUX FOUNDATIONS	5
O sborníku	6
Aktivita č. 1	6
Metoda Rodina hrou/Family by Play	6
Didaktické pomůcky pro sociální pracovníky	12
Závěrečná mezinárodní konference „Pozdrav dítěti/ Child in Mind“	14
Aktivita č. 2	15
Terapeuticko-edukativní program TEP	15
TEPy v Praze, Ostravě, Hradci Králové	18
Jeden „školičkový“ příběh	20
TEP – tříletá zkušenost	23
Aktivita č. 3	25
Vědecký výzkum	25
Filmy	29
Aktivita č. 4	30
Vybudování «CENTRA pro komplexní péči o rodiny s dětmi ohroženými zanedbáváním	30
Závěr sborníku	33
Přínos projektu pro HoSt	33
Přínos projektu pro CEKAS	35

ÚVOD

Co nás inspirovalo a jak jsme získali podporu pro náš projekt

Při práci s ohroženými dětmi a rodinami v terénu si sociální pracovníci HoStu postupně uvědomovali, že jim chybí běžně použitelné nástroje pro práci a komunikaci s těmi nejmenšími dětmi. První možnost pokusit se o vyplnění této mezery, jsme dostali díky projektu podpořenému z norských fondů, ve kterém jsme přišli s myšlenkou metody "Hrajeme si s příběhy", na které s podíleli pracovníci HoStu a CEKASu. Na začátku jsme se domnívali, že metoda bude úzce zaměřená na získávání "názoru" malých dětí a na jejich zapojení do rozhodovacích procesů, které se jich dotýkají. V roce 2016 projekt skončil. Metoda byla "v plenkách", ale zdálo se, že v terénu funguje. Bylo nezbytné ji vyvíjet a zkoušet dál. Tehdy nás napadlo představit naši vznikající metodu zástupcům dánské soukromé nadace THE VELUX FOUNDATIONS, díky které jsme právě realizovali velmi úspěšný projekt "Profesionalizace dobrovolnictví v organizaci HoSt Home-Start". Popsali jsme jim náš záměr, který by vhodně navazoval na dobrovolnický projekt a byli jsme vyzváni, abychom ho dopracovali v detailní žádosti a poslali nadaci k posouzení. Do žádosti jsme zakomponovali další naše nápady na rozšíření přístupů k práci s ohroženými dětmi. Poté jsme netrpělivě a s velkou nervozitou čekali, jak naše věc dopadne. Byli jsme o kvalitě našich nápadů přesvědčeni a věděli jsme, že tento zdroj je možná jediný, který můžeme využít. K našemu velkému nadšení vedení THE VELUX FOUNDATIONS náš projekt doporučilo k financování. Splnil se nám sen: můžeme se plně věnovat vývoji naší metody, založit ji na vědeckém zkoumání a práci profesionalizovat. Výstupy a výsledky našeho projektu předčily naše očekávání. Blíže je popisujeme v našem sborníku.

Podpora poskytnutá THE VELUX FOUNDATIONS

THE VELUX FOUNDATIONS
VILLUMFONDEN & VELUXFONDEN

Již z předešlých projektů podpořených nadací jsme věděli, že podpora, které se nám dostane, je nebývalá. Získali jsme velmi štědré finanční prostředky na všechny činnosti, které jsme k uskutečnění našich záměrů potřebovali. To samozřejmě vedlo k vysoce kvalitním výsledkům projektu, což bychom si v běžně financovaném provozu vůbec nemohli dovolit.

Kromě toho nám byla poskytnuta výjimečná odborná a lidská podpora ze strany zástupců nadace. Byl nám přidělen nezávislý konzultant, který nás pravidelně navštěvoval několikrát do roka a přímo na místě viděl naši práci. Měl hluboký vhled do projektu, dokázal nás v případě problémů podržet a hledat optimální řešení. Povzbuzující byly také návštěvy dalších pracovníků nadace, m. j. vedoucího celého zahraničního programu, který si dokázal najít čas, aby nám poradil i během přípravy projektu. Velmi cenná byla pro nás důvěra, která mezi našim projektovým týmem a pracovníky nadace panovala: otevřeně a bez obav jsme s nimi mohli mluvit o případných potížích či potřebných změnách, ke kterým přistupovali s velkou vstřícností. To vše bylo velmi motivující a povzbuzující a podpořilo nás to k ještě většímu úsilí při práci na aktivitách projektu.

Využíváme tuto příležitost a děkujeme všem pracovníkům THE VELUX FOUNDATIONS za možnost realizovat náš projekt a jmenovitě pak našemu konzultantovi Christianovi Holtetovi a vedoucímu zahraničního programu Jensi Jørgenovi Pedersenovi, kteří nás projektem po celou dobu provázeli.

O SBORNÍKU

Při práci na sborníku jsme vycházeli z cílů, očekávaných výstupů a výsledků projektu, jak jsme je formulovali v projektové žádosti. Text jsme rozdělili na 4 hlavní části podle jednotlivých aktivit. V nich popisujeme cíle a hlavní výstupy projektu, které jsme si naplánovali a kterých jsme dosáhli.

AKTIVITA č. 1

Vývoj nové praktické metody prostřednictvím HRY v rodinách s dětmi ohroženými zanedbáváním jako součást komplexní péče

Metoda Rodina hrou / Family by Play

Hlavním cílem aktivity bylo dopracovat, vyzkoušet, ověřit a uvést do praktického života novou metodu pro práci s ohroženou rodinou "Rodina hrou /Family by Play".

Metoda „Rodina hrou“ je interaktivní metoda zaměřená na rozvoj vztahu mezi rodičem a dítětem. Je postavená na intuitivním, nedirektivním provázení rodiče a dítěte společnou hrou. Školený pracovník rodiče pro hru a trávení času s dítětem

Rodina hrou

motivuje, aktivuje, provází, ukazuje, vysvětluje atd., podle specifické metodiky. Naším cílem je, aby rodič i dítě měli ze hry radost, aby jim přinášela potěšení a měli hezký společný zážitek, a aby se dařilo odbourat bloky a podpořit vzájemné rodinné interakce a vztahy. Hra se odehrává přímo v přirozeném prostředí rodiny – tam, kde je rodina aktuálně doma. Hra je intimní součástí komunikace rodiny. Podmínkou pro užití metody je proto navázání důvěrného kontaktu s rodinou. Metoda je dostatečně praktická, nízkoprahová a efektivní, může ji používat i školený laik, jako např. dobrovolníci HoStu.

Hlavním cílem metody je snaha nalézt skrytý potenciál rodiny - to znamená její silné stránky. Snažíme se pomoci rodině nejen vylepšit slabé stránky, ale upevnit a rozvíjet její silné stránky. Naším záměrem je, aby si rodina sama našla způsob pomoci, který jí bude vyhovovat.

Pro tento způsob práce jsme se rozhodli proto, že komunikace přes hračky je jednodušší. Děti slovům často nerozumí, ale během hry se uvolní a mohou lépe projevit co potřebují. Zároveň jsme chtěli mít nástroj, který bude typizovaný – do každé rodiny stejný – tzn. bude možné ho jednotným způsobem hodnotit a analyzovat. A to i v případě, že hračky dítě nezaujmu. Pro naši práci je důležité sledovat, zda si je rodina ve vymezeném čase (cca 60 min.) schopna udělat čas pouze pro dítě a veškerou pozornost věnovat jemu.

Dílčí cíle metody

- 1| Zlepšení atmosféry v rodině: přinést do rodiny uvolnění a příjemný zážitek, pobavení pro všechny.
- 2| Zlepšení vztahů v rodině: učení se vzájemnému naladování se na sebe. Vzájemné dávání si prostoru. Střídání se v činnostech.
- 3| Didaktické cíle: vývoj řečových schopností u dětí (rozšiřování slovní zásoby), učení se odpovídající věku dítěte (názvy zvířat a jejich zvuky, barvy aj.), rozvíjení jemné i hrubé motoriky u dítěte.
- 4| Rodič poznává lépe sám sebe i své dítě/děti: Co mě baví a těší? Co umím? Co mohu naučit své dítě? Jak se cítím, když si hraju? Co cítím, když si hraje dítě?

5| Integrace herních zkušeností rodiče do dalších situací běžného života: naladění se na dítě, usměrnění dětí, využití hravosti jako další výchovné strategie, objevení společných zájmů, vznik společných hezkých zážitků/vzpomínek.

Kromě cílů obnovit v rodičích dovednost si hrát, jsou našimi stejně důležitými cíli:

- Edukace rodičů - proč si dítě potřebuje hrát, jaké podmínky k tomu potřebuje, jaké hračky jsou v určitých vývojových fázích vhodné atd.
- Příznivé naladění rodičů pro hru s dítětem.
- Zprostředkování rodičům zážitku potěšení nebo zájmu při pozorování svého dítěte, když si hraje.
- Práce se svým stresem a napětím, dovednost sednout si, být potichu, poskytnout klid svému dítěti.
- Naučit se své dítě podpořit, pochválit.
- Podívat se na své dítě se zájmem.
- Uvidět ve svém dítěti osobnost, která si zaslouží pozornost a respekt.
- Nabídka zaměřená do budoucna, až se třeba situace rodiny uklidní - tak si se svým dítětem hrát.
- Stát se pro rodiče vzorem chování - jak se dá komunikovat a dávat hranice bez násilí a nepřiměřené agrese.
- Navodit příznivou atmosféru pro jiné společné hrací aktivity:
 - dotykové - lechtání, mazlení, hlazení, válení se, cvičení...
 - verbální - žertování, zasmání se, vyprávění, opičení se, vydávání zvuků...
 - společná činnost - pomáhání u vaření, věšení prádla ...
- Obracení pozornosti rodiče na vlastní dítě, postavení dítěte do centra pozornosti: vycházíme z naší zkušenosti z praxe, že v rodinách, které zažívají krizi, je dítě vnímáno spíš jako přítěž, eventuálně jako důvod k většímu úsilí zvládnout existenciální těžkosti rodiny, ale málokdy je středobodem zájmu a jeho potřeby, jiné než fyziologické, nejsou vnímané jako důležité.

Aspekt hry

Aspekt terapeutizující/terapeutický: učíme hrou, hledáme dítě v rodičích, abychom vytvořili platformu vzájemného přiblížení a lepšího porozumění dětí a rodičů navzájem, a to ze začátku s dítětem za přítomnosti rodiče a pak podle možností s postupným zapojováním rodiče do hry.

Využití metody

Metoda by měla usnadnit orientaci v situacích, kdy si nejsme jisti, zda stávající podpora je pro rodinu dostatečná, nebo jestli dítě výrazně nestrádá, přestože z našeho pohledu se rodič snaží a verbalizuje pozitivní city k dítěti.

Metoda funguje tak, že do rodiny přijde pracovník s hrací dekou. S rodinou si hraje. Na základě jeho pozorování – a to, jak rodiče, tak dítěte – vyhodnotí, jakým způsobem bychom mohli rodině co nejlépe pomoci. Zda dál pokračovat ve hraní nebo se více zaměřit na rodiče (např. individuální, párová, rodinná terapie) nebo na dítě (např. Montessori přístup) nebo na vzájemnou interakci rodič-dítě (např. VTI) apod. Těmto metodám jsou rodiče samozřejmě přítomni, nicméně hlavním aktérem je dítě.

Naši klienti jsou specifictí tím, že mají sami mnoho problémů a prostor v terénní sociální práci i v dobrovolnickém vztahu mnohdy využívají především ke svým potřebám na úkor potřeb svých dětí, které se mnohdy ocitají vedle svých rodičů na „vedlejší koleji“. Tato metoda by nám mohla pomoci v případech, kdy je třeba nenásilně ale názorně přenést více pozornosti na děti a přidat dětem na hodnotě v rodině i v naší činnosti, zaměřit ohnisko zájmu na dítě a jeho potřeby, zakomponovat hru do programu rodiny, zdůraznit její důležitost ve světě dítěte.

Práce s metodou

Může se stát, že metoda odhalí závažné věci, které se dějí v rodině, a je třeba se na to připravit (násilí, týraní, zneužívání apod.). Je důležité mít zpracovaný postup pro tyto situace předem.

Vzhledem k tomu, že hra je důležitou součástí rozvoje osobnosti dítěte a spoluvytváří vztahy v rodině, je nutné mít pro práci s touto metodou pevný teoretický základ. Není možné pracovat s rodinou bez přípravy. Příprava a vlastní práce jsou poměrně časově náročné. Časová náročnost využití metody je kontraindikací pro používání metody pracovníky OSPOD. Nemají potřebný a nezbytný časový fond pro práci s jednou

rodinou – možnost opakovaných delších návštěv, na kterých se neřeší provozní záležitosti rodiny, ale hraje se s dítětem – to je pro zachycení atmosféry v rodině nezbytné.

Metoda je zaměřena na rodiny, ve kterých je podnětově a emocionálně chudé prostředí. Rodiny, kde se rodiče neumí naladit na potřeby dítěte. Rodiny, kde je tolik starostí (finance, bydlení, partnerské vztahy), že nezbývá čas na děti a na hraní. Metodu je možné použít i při práci s rodinami, které si vzaly děti do pěstounské péče a potřebují se na sebe vzájemně vyladit, nebo naopak pro rodiče, kterým se dítě z pěstounské péče vrací zpět domů. Možností je mnoho. Zkrátka všude tam, kde chybí radost ze vzájemného kontaktu dítěte a rodiče.

Specifika nejčastější cílové skupiny

Cílovou skupinou pro využití metody jsou především rodiče, kteří si buď neumějí s dětmi hrát v důsledku trvalých osobnostních omezení, nebo si nechťejí hrát v důsledku svého přetížení (stres, krizová situace, deprese apod.) Mají obecně nízkou kapacitu pro hru, mnohdy jsou nejistí a nevědí, jak si s dětmi hrát. Pozornost u nich není dostatečně zaměřena na zájmy a potřeby dítěte. Společným znakem jsou limity v práci s hranicemi, často jsou příliš tvrdí nebo naopak bezhraniční směrem k dětem, chybí jim důslednost a konzistence v chování.

Důvody výše uvedených specifíků jsou široké, nejčastěji se v naší práci setkáváme s krizovou a chronizující situací rodiny související s absencí základních jistot, jako je bydlení, finance, strava. Pokud jsou rodiče dlouhodobě ve stresu, jejich kapacita pro herní spontaneitu a schopnost naladit se na hru klesá. Velmi často je v rodinách transgeneračně chybějící zkušenost s hrou v dětství, absence výchovných nástrojů, stírání pozic dítě x rodič nebo naopak propast mezi dětmi a rodiči, dále pak osobnostní charakteristiky jako je nižší inteligence, depresivní prožívání, nezralost. Schopnost rodičů naladit se na děti samozřejmě klesá v souvislosti s dalšími krizovými a zátěžovými situacemi v životě rodiny jako je rozvod, úmrtí, domácí násilí či závislost.

U dětí vyrůstajících v péči těchto rodičů pozorujeme také specifika při hře. Chybí u nich schopnost kontinuálně se soustředit na hru, vytvářet souvislé herní úseky, děti jsou roztěkané, neudrží pozornost, nemají hranice směrem k dospělým, jsou chaotické, rychle střídají aktivity. Často nemají své místo a čas na hru (hračky, koutek pro sebe, své věci, čas jít na hřiště, kreslit si apod.), jsou podnětově zanedbané.

Vzájemné vztahy dětí a rodičů jsou pak definovány absencí společně tráveného času věnovaného hře a vzájemnému naladění. Chybí příjemné chvíle a zážitky generující pozitivní pocity, humor, bezpečný fyzický kontakt, rodinnou intimitu a pohodu. Děti a rodiče nemají zkušenosti s tím, že je jim spolu dobře.

Evaluační/indikátory

V projektu vznikla metoda prověřená praxí a ověřená výzkumem. Vznik metody „Rodina hrou“ byl pro praxi HoStu zásadním milníkem v nasměrování terénní práce a přístupu ke klientům (ale i dobrovolníkům). Metoda otevřela dveře zcela novému pohledu na práci s rodinou. HoSt vždy směřoval k méně formální pomoci a ke spíše partnerskému přístupu ke klientům (především v dobrovolnické práci). „Rodina hrou“ otevřela nové možnosti práce s rodinou, nová témata v rodině. Blízkost, sdílení, radost, hravost apod. Pro mnoho rodin významné obohacení, ale pro mnoho rodin i bolestné momenty, protože v rodinách tato blízkost chybí. Díky možnostem, které nám tento projekt dal, bylo možné paralelně rozvíjet další formy podpory rodiny na profesionální úrovni, jako např. terapie, dětské terapie, abychom, pokud rodina nebo děti potřebují, mohli uchopit jejich trápení z jiného konce.

Příinos metody zasáhl i dovnitř organizace. Metoda významně podpořila profesionalitu dobrovolníků. Dala jim do ruky nástroj, kterým mohou rodiče a jejich děti zábavným, intuitivním a interaktivním způsobem podpořit na cestě k sobě navzájem.

Potvrdili jsme si dobrou spolupráci a kooperaci uvnitř týmu. Pěkné a pevné vztahy, na které se můžeme spolehnout. V neposlední řadě jsme si opět ověřili výbornou spolupráci s CEKAS týmem.

Hlavní výstupy

- "Rodina hrou/Family by Play" – metodika práce s rodinou hrou" v českém a anglickém jazyce
- Textilní taška s interaktivní dekou a hračkami
- Ochranná známka pro značku "Rodina hrou" a "Family by Play"

rodina**ROU**® **family****BYPLAY**®

- Připravené kurzy:
 - Speciální školení v metodě „Rodina hrou“ pro sociální pracovníky HoSt
 - Speciální školení v metodě „Rodina hrou“ pro dobrovolníky HoSt
 - Speciální školení v metodě „Rodina hrou“ pro externí zájemce v ČR
 - Speciální školení v metodě „Rodina hrou“ pro zahraniční zájemce v angličtině

Počet sociálních pracovníků a dobrovolníků vyškolených v metodě „Rodina hrou“: 49 osob.

Počet rodin navštívených sociálními pracovníky a dobrovolníky s metodou „Rodina hrou: 92 rodin se 193 dětmi.

Počet interaktivních dek s hračkami pro všechny pobočky HoSt a pro školení: 18 sad.

Didaktické pomůcky pro sociální pracovníky

Dalším našim cílem bylo aktualizovat námi již dříve vyvinuté didaktické pomůcky, které napomáhají komunikaci s ohroženým dítětem a rodinou a jsou využitelné pro sociální pracovníky. Sociální pracovníci z OSPODů a neziskových organizací o ně projevíli značný zájem.

V průběhu roku 2018 a 2019 jsme aktualizovali následující didaktické pomůcky:

1| „Čtyři krizové situace očima dítěte - příručka pro pracovníky OSPOD. Příručka se zabývá 4 náročnými životními situacemi, které může dítě v rodině prožívat. Je zaměřena na předškolní děti. Témata: Psychické onemocnění rodiče, drogová nebo alkoholová závislost rodiče, rozvod, rozchod rodičů, odebírání dítěte z

rodiny. Příručka je psána očima dítěte. Snahou je pomoci pracovníkovi pochopit jeho pocity a tím s ním navázat důvěrnější kontakt, být jeho pomocníkem při řešení těchto situací, zároveň dítě motivovat k tomu, aby se umělo v dostupné míře bránit samo, nebálo se o svém trápení mluvit a vyjádřilo svůj názor.

2| „Čtyři krizové situace očima dítěte - průvodce pro pracovníky OSPOD“.

Průvodce doplňuje příručku, je podporným a doplňujícím materiálem pro práci s ní. Průvodce pracovníka provází, vysvětluje a dokresluje tato témata a náročné situace z pohledu sociálně-terapeutického a věnuje se především emocím dětí. Jsou připojeny i návody, jak navázat rozhovor s dítětem.

Příručky

3| "Obrázkové hrací karty". 19 obrázkových karet slouží jako didaktická podpora pro pracovníka OSPOD při rozhovoru s dítětem. Sdělovat informace nebo příběhy je někdy jednodušší prostřednictvím obrázků. Pracovník se může dítěte pomocí obrázků doptávat. Karty nejsou diagnostické, slouží k podpoře navázání kontaktu mezi dítětem a pracovníkem.

Evaluace/indikátory

Vytiskli jsme od každé pomůcky 200 kusů a jako příležitost k jejich předávání do terénu jsme využili semináře, které jsme v našem Centru připravili, a které v roce 2019 proběhly v Ostravě, Brně, Hradci Králové a Říčanech u Prahy. Velkou část pomůcek si odebrali sociální pracovníci přímo na seminářích, další část jsme distribuovali prostřednictvím poboček HoStu v regionech. Zbývající část mají k dispozici pracovníci poboček HoStu ke své vlastní práci a k propagaci.

Závěrečná mezinárodní konference „Pozdrav dítěti/ Child in Mind“

Mezi další výstupy a vyvrcholení našeho projektu patřila dvoudenní mezinárodní konference „Pozdrav dítěti/ Child in Mind“, která proběhla 3. a 4. prosince 2019.

Účastníkům jsme mimo jiné představili hlavní praktické výstupy: metodu “Rodina hrou/Family by Play”, terapeuticko-edukativní program, který také nazýváme “Školička hrou” a provozujeme ho v Praze, Ostravě a Hradci Králové.

Jako další se představili naši hosté s tématem “Specifika práce s rodinou” v Austrálii, Japonsku, Rumunsku, Maltě a České republice a téma primární prevence a ochrana práv dětí ve Velké Británii a České republice.

Konferenci navštívilo 105 účastníků z České republiky a 16 ze zahraničí: 2 zástupci THE VELUX FOUNDATIONS, hosté z Austrálie, Japonska, Rumunska, Malty, Holandska a Velké Británie.

Účastníkům jsme zodeslali hodnotící dotazník a výsledné hodnocení bylo: 4,27 z maximálně možných 5 bodů. Komentáře a ohlasy na konferenci byly velmi pozitivní a potěšující.

AKTIVITA č. 2

Montessori školička jako pokračování tradic Montessori přístupu a jeho využití pro práci s ohroženými rodinami, kde hrozí možné zanedbávání dítěte

Hlavním cílem aktivity bylo vyvinout a ověřit nový přístup práce s dětmi a rodiči formou terapeuticko-edukativního programu „TEP - „Školička hrou“ (plánováno celkem 90 dětí).

Myšlenka terapeuticko-edukativního programu TEP, který také nazýváme „Školička hrou“, vznikla v neziskové organizaci HoSt za účelem podpory rodin ve složitějších životních situacích. Program vznikl na základě zkušenosti dlouhodobé terénní práce zaměstnanců a dobrovolníků HoStu.

Terénní pracovníci a dobrovolníci docházející do rodin se dlouhodobě potýkají s problémem vyvážení podpory mezi rodiči a dětmi. Prostředí sociálně znevýhodněných rodin má svá specifika – jedním z nich je často až extrémní psychické zatížení matek (ev. rodičů). Pracovník nebo dobrovolník spolupracující s rodinou je vystaven tlaku akutních potřeb a pocitů a často se stane, že podpora rodičů znemožní adekvátní a vyváženou podporu dětí v rodině. Sociální systém zajišťovaný státem poskytuje podporu spíše rodičům. Práce s dospělým, už formovaným člověkem, je dlouhodobá a s nejistým výsledkem, často je pro zaměstnance organizací frustrující a vede k vyhoření. Proto si organizace HoSt dala za cíl komplexní podporu rodiny, zaměřenou sice na dítě v rodině, ale ovlivňující také rodiče. Při úvahách nad tím, jak se dítěti přiblížit a jak s ním komunikovat, se jako nejlepší cesta jevila hra, jakožto pro děti typický a běžně používaný komunikační prostředek. Velmi často si v rodinách ze znevýhodněného prostředí děti buď nehrají vůbec – místo toho tráví

čas pasivně u televize a počítače nebo jsou od raného věku nezdravě stimulované počítačovými hrami. Naši dospělí klienti si často sami v dětství hrát nemohli a ani si s nimi neměl kdo hrát, většinou nezažili situace, kdy by si s nimi rodiče hráli nebo děti v hraní podporovali. V rodinách, se kterými HoSt spolupracuje, hračky často chybí nebo je jich naopak moc a jsou ve velkém chaotickém nepořádku, takže nejsou pro děti moc použitelné. V reakci na opakující se zkušenosti, v důsledku několikaletého pozorování a také po bezpočtu diskusí vznikl nápad chodit do rodin se speciálně promyšlenými a zvolenými hračkami a cíleně se věnovat hře v přítomnosti rodičů – metoda "Rodina hrou". Pak na základě dalších úvah a v reakci na problémy českého školství s inkluzí vznikla potřeba intenzivnějšího a strukturovanějšího programu, kde by se děti a jejich rodiče cíleně připravovali na nástup do běžné školky a následně školy. Vznikl TEP – terapeuticko-edukativní program pro děti a jejich rodiče. Podporujeme děti ve všestranném vývoji a jejich rodiče v rodičovských kompetencích a ve vztahu s dítětem. Připravujeme děti na nástup do běžné školky, poskytujeme příležitost k setkávání, navazování vztahů, výměně názorů mezi rodiči. Autorkou přístupu je terapeutka Marta Linková.

Cílovou skupinou TEPu je rodina, ve které dítě zažívá nějaké obtíže nebo závažnější změny, které mohou mít vliv na vývoj dítěte. Obtíže se mohou týkat jak rodičů (nemoc, postižení, neléčená závislost, domácí násilí, rodiče z dětských domovů, mladiství rodiče), tak dětí (postižené děti, děti v pěstounské péči, děti adoptivní, velmi citlivé děti). Klienty jsou ženy z azylových domů, dlouhodobě nezaměstnané,

rodiny potýkající se s problémy existenčními, patřící k minoritám, přistěhovalecké rodiny, rodiny pěstounské.

Program TEP je primárně určený pro děti ve věku před nástupem do školky – od 2 let. Vzhledem k tomu, že do školčky chodí děti s rodiči, je samozřejmé, že pokud je v rodině mladší sourozenec, program navštěvuje i on.

Školička je prostor, kde se snažíme spolu s rodiči o doplňování nedostatků nebo řešení potíží jak ve výchově, tak ve vývoji a vzdělání. Důležitým úkolem je pro nás vtažení rodičů do aktivit s jejich dětmi. Ve školíčce má rodič příležitost seznámit se s různými výchovnými metodami, naučit se porozumět a pozorovat své dítě. Pro tak komplexní práci s malými dětmi jsme si zvolili edukativně-výchovný systém Montessori, který byl primárně určen dětem ze znevýhodněného prostředí.

Máme pevně strukturovaný program – pro děti pravidelná a opakující se struktura zajišťuje pocit bezpečí a klidu. To, co je pravidelné, je pevným pozadím pro nové prvky programu, na které by se mělo dítě učit reagovat pružně a se zájmem. Napětí mezi opakujícím se stálým, nečekaným a novým je základem podnětného prostředí.

V programu využíváme prvky Montessori přístupu (podle Marii Montessori), který vychází ze základních vývojových potřeb dětí, klade důraz na vedení k samostatnosti, k aktivní účasti na životě kolem sebe, přirozeném poznávání zákonitostí ve světě

a přírodě. Reaguje na přirozenou a vrozenou zvědavost dítěte, potřebu poznávat a zkoumat. Systém Montessori klade na rozdíl od jiných edukativních systémů důraz na individualitu každého dítěte a zároveň na sebekázeň a sebeovládání jako podmínku fungování ve společnosti lidí.

Program používá také terapeutické prvky. Většina terapeutických prvků ve školičce souvisí s programovou strukturou a prostředím. Snažíme se vytvořit bezpečné a klidné prostředí s pevně stanovenými hranicemi. Terapeutickou funkci plní také opakování stálých bodů programu, u kterých rodiče i děti přesně vědí, co mohou čekat, co bude následovat. Pevné hranice znamenají, že všichni vědí, jaká pravidla ve školičce platí a jaké jsou důsledky jejich porušování. Nezanedbatelným terapeutickým prvkem je ticho, případně meditativní hudba. Terapeutickými prvky programu jsou také sensorické činnosti, společné zpívání a hraní si, relaxační cvičení, výtvarné činnosti. Terapeutickou funkci plní pořádek, který se snažíme společně udržovat. Většina docházejících klientů žije trvale ve stresu, s pocitem nepředvídatelnosti, neustálé nejistoty a změn, proto na ně předvídatelné, vstřícné a lidsky vřelé prostředí působí konejšivě a léčivě.

TEP v Praze

První terapeuticko-edukativní program byl zahájen v pobočce HoSt v Praze v březnu 2017. Podpora THE VELUX FOUNDATIONS nám umožnila uskutečnit TEP v ideál-

ních podmínkách. Mohli jsme pronajmout vhodné prostory, kvalitně je vybavit nejen nábytkem, ale také pomůckami a hračkami, které jsou pro tento přístup nezbytné. Po dobu projektu jsme si mohli dovolit platit potřebný personál – terapeutku/odbornou garantku, vedoucí TEPu a asistentku. Personál měl k dispozici pravidelné supervize externích odborníků, pro děti pomoc logopedky či muzikoterapeutky, od kterých se zaměstnanci TEPu mnohé naučili. Důležitá byla možnost proškolení zaměstnanců v Montessori metodě.

TEPy v Ostravě a v Hradci Králové

Terapeuticko-edukativní program a jeho viditelné potěšující výsledky nadchly také pracovníky HoSt v Ostravě a Hradci Králové. Získali pro vybudování školiček spon-

zorskou podporu místních firem. TEPy v Ostravě a Hradci Králové by nevznikly bez podpory THE VELUX FOUNDATIONS. Pražský TEP poskytl "Metodiku TEP", odbornou supervizi pražské odborné garantky, která probíhala formou jejich návštěv v místě a skypovou a telefonickou podporu. V Ostravě byl provoz TEPu zahájen v únoru a v Hradci Králové v říjnu 2019.

Jeden „školičkový“ příběh – ŠÁRKA

(Marta Linková, vedoucí terapeutka TEP)

Poprvé, když Šárka přišla do „Školičky“, působila vystrašeně a nejistě. Do „Školičky“ se jí nechtělo a měla strach. Když jsme se s ní chtěly přivítat, rychle se schovala za babičku a jednoznačně dala najevo, že o přiblížení nestojí. Takhle to pokračovalo několik dalších měsíců. Všechno, co nějak připomínalo kojenecký ústav, v Šárce vyvolávalo silnou reakci – paní učitelky, malé děti, nečekané změny, nečekané fyzické přiblížení někoho z personálu. Babička musela být pořád nablízku a Šárka se za ni často schovávala, když se k ní nečekaně někdo přiblížil.

Problémem pro Šárku byly příchody a odchody ze školičky – každá změna v ní vyvolávala vzpomínku na odloučení od maminky a na 4 měsíce, které musela strávit v kojeneckém ústavu, než ji dostala do péče babička. Po prvním setkání ve školičce, když jsme viděly, jak těžké je pro Šárku ukončování, loučení či změna, napadlo nás nabídnout holčičce půjčení plyšového, „školičkového“ krtka domů. Šárka nabídku přijala a od té doby až dodnes je krtek nerozlučným souputníkem, Šárčiným druhým já a spojkou mezi školičkou a domovem.

Krtek jí pomáhá ve všech situacích, které jsou pro ni nějak těžké. Když má Šárka odejít ze Školičky, nejdřív ke dveřím zamíří krtek, Šárka se postupně obléká a stejně postupně, jak se ona obléká, krtček se blíží ke dveřím (posunovala ho kousek po kousku), až postupně překročí práh „Školičky“, pak ještě kousek ke schodům, a to už Šárka může vyrazit za ním – krtek ji připravil na tu cestu a pomohl překonat strach.

Krtek se stal taky pojítkem mezi personálem a Šárkou – když jsme něco po Šárce chtěli, obraceli jsme se na krtka, který o tom měl informovat svoji holčičku; krtek se Šárkou jedl a pozoroval, když něco ve školičce dělala, nestalo se, aby

na něj doma zapomněla. Často na návštěvu ve školičce krtka vyparádila – krtek byl její alter ego – zvířátko, které je většinou schované, ale někdy vykoukne. Takhle postupně začala na nás vykukovat i Šárka. První týdny ve školičce strávila skládáním puzzle – dokázala celou hodinu před svačinou, a ještě poté, strávít skládáním. Pokud puzzle nebylo připravené, tak si je u babičky vyžádala.

Šárka si zjevně potřebovala znova z kousků poskládat svůj roztříštěný svět do celku, který dává smysl a kde do sebe všechno zapadá. Po puzzle si Šárka opakovaně hrála se zvířátky na písku, a to pořád stejným způsobem: zakopávala je do písku, a pak je objevovala. Nejspíš i ona chtěla už být objevena, a také si s touto hrou odehrávala to, co se jí stalo – zmizení nejbližšího člověka – mámy a její aktuální „objevení“, kdy se maminka již v lepším zdravotním stavu začala postupně ke své dceři zase přibližovat (pozn. kvalifikovaná interpretace terapeuta).

Doprovázela ji i knížečka, kterou si jednou poprvé sama vyžádala poté, co ji předtím opakovaně zaslechla číst ostatním přítomným dětem ve školičce. Bylo to o zajíčkovi, který se ztratil mamince – pokaždé, když zajíček volal maminku a plakal, Šárka zakrývala babičce pusku ručičkou. Bylo to pro ni příliš těžké, ale zároveň cítila, že to potřebuje odžít, zpracovat a nechat za sebou, aby mohla jít v životě dál.

Postupně Šárka začala navazovat vztah s dětmi a učitelkami, začala na sebe upozorňovat děláním legrace. Žerty jí sloužily i k tomu, aby si udržovala bezpečnou vzdálenost. Když jsme se vítaly v kruhu a každý měl říct své jméno – Šárka se představovala jako „Helma“ – podobně, jako v případě postavičky krtka, „helma“ ji umožňovala se schovat a chránit sebe. Postupně během několika měsíců z „Helmy“ vznikla „Šelma“, a tím se nám zase objevil další kousek Šárky. Zatím sice v podobě jednoho písmenka a zbytek zůstal pod „helmou“ až do dne, kdy jsme uslyšely celé pravé jméno Šárky. Žertů a legrace postupně přibývalo, byla to komunikace „naruby“. Často jsme se dozvěděly nějaký paradox nebo nesmysl, což byl i trochu způsob, jak si nás moc nepustit k sobě. Až přišla hodina, kdy si Šárka začala koulet balónek s jednou z nás, sama a bez účasti babičky. Pak ve stejný den jsme ji poprvé viděly smát se naplno, kdy jsme spolu s dětmi vyhazovali do vzduchu pěnové kostky a on s nimi létal i krtek. Šárka se začala projevovat i jinak, někdy nahlas vykřikla, až se sama lekla, co to z ní vypadlo. Někdy opatrně začala i zlobit. Zaradovaly jsme

se, to už je na cestě k svojí separaci! V té době nám babička hlásila, že krtek si v parku začal odsedávat – dál a dál a dál.... od babičky. Sláva! Šárka začíná dohánět svůj vývoj. Období dětského vzdoru je tu! Mezi tím se zpravidelnily návštěvy u maminky.

Teď se nám už pár týdnů Šárka dívá často do očí a mluví s námi, aniž by potřebovala pomoc krtka nebo babičky. Nechá nás, už úplně v klidu, se k ní přiblížit a pořad má ráda legraci. Babička už se může alespoň trochu vzdálit a Šárka si jednoznačně užívá i vztahu s dětmi a dalšími dospělými.

Šárka vlivem nepříznivých okolností, v nejcitlivějším věku pro dítě – 8 až 12 měsíců – přišla nejenom o pevný vztah s mámou, a tím i o pocit bezpečí a důvěry v lidi a svět. Proto když někdo řekl, že přijde paní uklízečka, Šárka se rozplakala strachy. Všechny cizí paní, které se nečekaně objevují, jí evokují ztrátu mámy a kojenecký ústav. Pro zdravý osobnostní vývoj Šárka potřebuje získat zpět důvěru v lidi a pocit bezpečí. Díky svojí babičce, která se dokáže obdivuhodně starat o tříletou holčičku, která potřebuje mimořádnou péči a stálou přítomnost, se postupně ve „Školičce“ učí užívat si vztahu s dalšími lidmi a dětmi a pomalu začíná s čím dál větší zvědavostí vykukovat na svět. Ve „Školičce“ se proto snažíme zajistit co nejlepší a zároveň přirozené podmínky. Před každou čekanou změnou se snažíme Šárku varovat a říkat vše dopředu. Nicméně i když některé situace jsou pro Šárku viditelně těžké (větší počet nových dětí s rodiči ve školičce, pozdější příchod jedné z nás), s pomocí babičky se snažíme, aby je Šárka zvládla co nejlépe a tím se posilovala a připravovala na další život. Ze začátku byla Šárka ve „Školičce“ hlavně jako pozorovatel, teď se velmi aktivně a ráda zapojuje do všech kolektivních činností: ráda skotačí s dětmi, ráda zpívá, ráda něco vytváří, nejraději má ale, když je nějaká legrace s dalšími dětmi – třeba, když stříhá barevná brčka a ta lítají do všech stran a trefují se do dětí a dospělých, kteří jsou poblíž.

Příběh Šárky je pro nás příběhem o vnitřní síle dítěte, které chce překonat zranění a deprivaci, kterou mu život přinesl. Jsme rády, že naše školička je schopna vytvořit podmínky, ve kterých ta vnitřní síla může najít vnější podmínky pro svoji aktivaci.

(V kazuistice byly použity interpretace kvalifikované vedoucí terapeutky Marty Linkové.)

TEP - tříletá zkušenost

(Marta Linková, vedoucí terapeutka TEP)

Jako klíčové pro vyhodnocení projektu TEP považuji sledování účelnosti nebo praktického přínosu pro klienty. Za dobu tří let se nám potvrdilo, že největší přínos má program pro návštěvníky, kteří do školičky docházejí pravidelně po dobu aspoň půl roku. Ale pro naši cílovou skupinu se právě toto ukázalo být jako největší potíž – získat klienty, kteří by k nám docházeli delší dobu. Program je sice zamýšlený jako „nízkoprahový“, ale pro mnohé z našich klientů je nepřekonatelnou překážkou pravidelné dodržování režimu a přijetí zodpovědnosti za pravidelný, dlouhotrvající závazek. Účast na programu vyžaduje také úsilí v překonávání zábran v souvislosti s přebýváním v prostředí, kde „jsme si všichni na očích“ a kde (nejenom) děti se časem začínají projevat spontánně – často také problematicky.

Další velkou výzvou byla propagace programu, tak aby klienti byli už dopředu připraveni na to, co mohou od programu čekat a s čím jim můžeme pomoci. Ohledně propagace bylo vyhodnoceno jako velmi užitečné osobní setkávání a návštěvy v různých organizacích, nicméně vzhledem k množství organizací a šíři nabídky v hlavním městě je tento způsob propagace nedostatečný. Bylo by užitečné rozšířit nabídku programu do celého týdne - častým důvodem předčasného ukončení docházky do TEPu byly změny v rodině – matka našla práci nebo z finančních důvodů musela nastoupit do zaměstnání. Tím, že náš program nabízí jenom jeden den bez rodičů a jenom dopolední časy, možnost k nám docházet je velmi omezená. Určitě by pomohlo, kdyby TEP mohl být realizovaný jako celotýdenní program včetně větší nabídky pro děti bez rodičů, případně i s programem odpoledne tak, aby rodina mohla zvolit pro ni nejlepší možnou variantu docházky tak, aby program byl výraznou podporou a ne komplikací pro chod rodiny a aby se braly v úvahu omezené možnosti ohrožených rodin.

Složitým prvkem TEP, jak se ukázalo, je do budoucnosti otázka financování, která se odvíjí od počtu klientů navštěvujících program. Protože program je primárně určený dětem, které ještě nejsou zralé na kolektivní zařízení bez rodiče, TEP se projevil jako velmi přínosný i v případě, kdy ve školičce je dětí málo nebo když nějakou dobu do „Školičky“ dochází jenom jedna nebo dvě rodiny. V takovém případě je možný individuálnější přístup, postupné sblížení s rodinou a větší terapeutický

účinek. Díky tomu je financování provozu školičky velmi náročné a v podmínkách České republiky je velmi těžké získat sponzorskou podporu, od státu či samosprávy podporu očekávat nelze.

Ohledně meritorní stránky programu jsme postupně čím dál více oceňovali Montessori metodiku a to nejenom v případě edukačních pomůcek a hraček, ale i v zařízení prostoru, a v neposlední řadě v myšlenkovém a teoretickém zázemí Montessori přístupu k dítěti a jeho výchově.

Zpětně můžeme říct, že TEP je příležitostí pro rodiny, které by do terapie z různých důvodů nešly. Jako velmi prospěšná se ukázala užší spolupráce s úřady a neziskovými organizacemi.

Důležitým zjištěním byl velký přínos užší spolupráce s dalšími organizacemi. Opakovaně jsme zažili, že díky vzájemné komunikaci byla pomoc klientům efektivnější.

Důležitým faktorem TEPu je ve svém přístupu sehraný a jednotný personál. Za chybu proto považujeme, že jsme v prvních dvou letech podcenili váhu pravidelných společných supervizí.

Začlenění nové metody „Rodina hrou“ do programu TEP

Ve „Školičce“ proběhlo také pilotní zkoušení metody „Rodina hrou“. Zaměstnanci opakovaně vyzkoušeli propojení obou přístupů. Děti si však jen ojediněle volily hračky a interaktivní deku, aby si s nimi hrály. Zvědavě si je prohlížely, vyndávaly a zandávaly hračky, nicméně nepodnítilo je to k dlouhodobější aktivitě. Dospěli jsme proto k závěru, že metoda „Rodina hrou“ není určená pro program TEP. Je zacílená na naprosto odlišné okolnosti – kdy se dítě ve svém domácím dobře známém prostředí seznamuje s novou hračkou za přítomnosti členů rodiny a sociální pracovnice a tato situace je má podnítit ke vztahovým

aktivitám – hře s rodiči nebo pracovníci či dobrovolnicí. Naopak program TEP je především založený na vedení dětí k samostatné činnosti vedoucí k poznání a získávání nových znalostí a dovedností. Dítě doma je uvolněné ve svém prostředí, kde všechno je známé a bezpečné, ve školičce je dítě mobilizované a vystavené situaci cizího prostředí a mnoha novým a střídajícím se podnětům, a to v kolektivním kontextu.

Důležitým výstupem práce v pražském TEPu je „Metodika TEP - terapeuticko-edukativní program“, kterou se řídí personál všech školiček HoSt.

Programy TEP ve všech třech pobočkách probíhají 2krát až 3krát týdně, podle kapacitních možností pracovníků poboček.

Během projektu navštívilo všechny 3 TEPy celkem 79 dětí a 70 rodičů. Původně jsme se domnívali, že jedno dítě s rodičem bude v programu max 6 měsíců. Ukázalo se, že často je potřeba mnohem delšího času k tomu, aby dítě (popř. rodič) udělalo potřebný pokrok. Je proto třeba vzít v úvahu, že některé matky s dětmi navštěvují program mnoho měsíců, někdy i více než rok.

AKTIVITA č. 3

Vědecký výzkum: spolupráce s univerzitními pracovišti (Univerzita Karlova v Praze)

Proč jsme začlenili do projektu výzkum

K zapojení vědeckého prvku a spolupráce s univerzitami do projektu nás inspiroval náš konzultant Christian Holtet. Byl to velmi šťastný nápad, který jsme detailněji rozpracovali a navázali jsme na naši vznikající novou metodu kvantitativní a kvalitativní výzkum. Tímto krokem jsme zvýšili kvalitu a věrohodnost naší metody “Rodina hrou”.

Výzkum – řešerše studentů – sloužila v první fázi projektu jako orientační bod či východisko pro hledání místa metody na poli práce s rodinou. Postupně se během školení nových pracovníků a dobrovolníků přidávala další a další teoretická východiska, jako doplňující podklad pro školení nových pracovníků v metodě.

Sloužila jako rámec pro užití metody hry v sociální práci. Rešerše jsou doplněny o poznatky z neurobiologie, polyvagální teorie, kapitoly z vývojové psychologie a z teorie attachmentu. Na rešerši se podíleli pedagogové (PhDr. Kateřina Šámalová, PhD. a PhDr. Olga Havránková) a studenti (Michaela Kralertová, Zuzana Vomočilová, Martin Zeman) z katedry sociální práce Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Praktický výzkum byl nesmírně důležitý pro ověření účinnosti metody v praxi. Některá zjištění pro nás byla potvrzující (tzn. potvrdila naše hypotézy předem stanovené), některá zjištění byla překvapivá a nová. Jako významné považujeme používání hodnotících formulářů po každé návštěvě v rodině a jejich pečlivé vyplňování. Tento formulář sloužil nejen jako důležitá součást výzkumu a sběru dat, ale i jako struktura vedení herní schůzky v rodině. Průběžně probíhaly návštěvy sociálních pracovníků a dobrovolnic HoStu v rodinách – vyplňování dotazníků/formulářů. Ty poté do elektronické podoby pod vedením pedagogů (prof. PhDr. RNDr. Marie Vágnerové, CSc. a doc. Pavlína Janošové, Ph.D.) převedli studenti (Miloš David, Michaela Zeithamová, Kateřina Čunátová, Eva Závůrková, Kateřina Herzogová, Tereza Rálišová) z katedry učitelství Husitské teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

Během spolupráce s univerzitami probíhaly schůzky s oběma katedrami spíše v začátku projektu. Schůzky sloužily k osobnímu vyjasňování si, na čem budeme společně

pracovat. S katedrou učitelství na Husitské teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze jsme realizovali schůzky k metodě a práci s rodinou, zaměřené na hlubší porozumění studentů naší práci s rodinou a naší motivaci k vytvoření metody, aby tak měli představu, co zpracovávají. Dotazníky jsme posílali studentům cca každé 3 měsíce. Konkrétní množství dotazníků bylo ovlivněno podle možností aktuální práce metodou v rodinách v daném období. Nejdříve musíme rodinu poznat, případně pomoci stabilizovat situaci v rodině, potom teprve můžeme přijít si hrát.

Evaluace/indikátory

Spolupráce s akademickým týmem přinášela mnoho zajímavých a podnětných otázek na naši práci. V HoStu jsme praktici. S lidmi v terénu pracujeme, nestudujeme je, alespoň ne na akademické úrovni. Známe jejich život, známe je z první ruky. Výzkum nám dává možnost podívat se na naši práci přes data a statistiky. Máme možnost ověřit si efektivitu naší práce. Bohužel si sami vzhledem ke kapacitě a profesnímu zaměření nemůžeme zajistit takto rozsáhlý výzkum. Oslovili jsme akademické odborníky, kteří nám pomohli vytvořit podklady pro vyhodnocování efektu naší práce – záznamový arch z pozorování v rodině. Následně nasbíraná data zpracovali a vyhodnotili. V průběžných zprávách z výzkumu jsme měli možnost postupně sledovat vývoj práce s rodinou. Průběžné zprávy byly i významným zdrojem pro úpravu metody a následného školení pracovníků a dobrovolníků. Získali jsme komplexní představu o efektu hry v rodině. Celkově byla spolupráce podnětná a inspirující a věříme, že i pro studenty.

Vynikajícím přínosem pro dokončení a zpracování celého výzkumu byl doc. PhDr. Karel Hnilica CSc., který na vysoké profesionální úrovni vypracoval srozumitelně a přehledně výstup z celého výzkumu.

Hlavním výstupem projektu je „VÝZKUMNÁ STUDIE K METODĚ „RODINA HROU““

Níže uvádíme výňatek – **Hlavní zjištění**.

Ve výzkumu jsme se pokusili identifikovat faktory, které mají vliv na to, jak často, jak dlouho a s jakým zaujetím si v rodinách zahrnutých do našeho programu hrají matky s dětmi.

Ukázalo se, že jedním z klíčových faktorů je vnitřní predispozice matky. Operacionalizovali jsme ji položkou dotazníku zjišťující, zda a jak často si matka hraje v domácím prostředí s dětmi. Vycházíme z toho, že odpověď na tuto otázku reflektuje jednak zvyk (matka má ve zvyku si hrát s dětmi), jednak postoj (matka má určitý – kladný nebo záporný – vztah ke hře s dětmi) a jednak zvnitřněnou sociální normu (matka pokládá za správné a důležité si s dětmi hrát). Jde o proměnnou, která by si zasloužila další výzkumnou pozornost.

Ukazuje se, že tato predispozice souvisí – na „vstupu“ i na „výstupu“ – s řadou faktorů. V souladu s naším očekáváním mezi ně patří zkušenost z původní rodiny: matky, s nimiž si jejich rodiče hráli, inklinují více k tomu hrát si s vlastními dětmi, než matky, s nimiž si jejich rodiče nehráli. Tento trans-generační přenos je poměrně silný; v některých rodinách tak patrně jde o začarovaný kruh. Nicméně se ukazuje, že některé z matek, s nimiž si jejich rodiče nehráli, tento kruh prolomí a se svými dětmi si hrají a vytvoří tak pro jejich růst příznivější podmínky, než jakým se těšily samy.

Na druhou stranu však to, že si s matkou její rodiče hráli, není zárukou, že si ona bude se svými dětmi hrát. Do hry vstupuje například počet dětí a finanční situace rodiny. Ty vedou k tomu, že je matka unavená a zaneprázdněná jinými povinnostmi a na hraní s dětmi nemá čas.

Samotná predispozice matky hrát si s dětmi souvisí na „výstupu“ s tím, zda ke hře vůbec dojde a pokud ano, jak dlouho bude trvat. Má ale vliv i na to, jak dlouho matce trvá, než se do hry sama zapojí, a zda se jí hra bude líbit. Kromě toho patrně souvisí i s tím, zda má matka ve zvyku uspořádat podmínky tak, aby si s dětmi mohla hrát, aby při hře nebyla rušena návštěvami, telefonáty atp.

Na to, zda ke hře vůbec dojde a jak dlouho bude trvat, mají vliv i některé další proměnné. Patří mezi ně například zdravotní stav matky. Nezávisle na tom, jaký má matka postoj k hraní si s dětmi a na tom, zda hru s dětmi pokládá za důležitou, není-li na tom zdravotně dobře, pak si s dětmi příliš často nehraje. Podobně tomu herní situaci ovlivňuje i počet dětí: matky si s dětmi hrají spíše tehdy, je-li v dané chvíli doma přítomno pouze jedno či dvě děti, než je-li jich přítomno více.

Naše výsledky tak současně naznačují, že nenásilná intervence sociálních pracovníků může iniciovat změnu interakcí v rodině a vést ke změně postoje matky ke hře.

Filmy

V projektu podpořila nadace THE VELUX FOUNDATIONS také výrobu dvou filmů. Oba vznikly ve spolupráci s dokumentaristkou Veronikou Korčákovou. Máme k dispozici jak české verze, tak verze s anglickými titulky.

Prvním je krátký 4 minutový filmový spot o práci HoStu s rodinou, o činnosti CEKAS, o jejich spolupráci a o nové metodě "Rodina hrou/Family by Play". Využíváme ho především pro vzdělávací a fundraisingovou činnost Centra profesionální práce s ohroženou rodinou, pro prezentaci projektu a pro prezentaci práce HoSt a CEKAS na seminářích a konferencích.

Druhým filmem je časosběrný 28minutový dokument o práci s rodinou - sociologická studie o metodě Rodina hrou/Family by Play". Dostal poetický a výstižný název „Křehké kouzlo hry/ The Brittle Miracle of Play". Film zachytil příběhy tří rodin z různých měst. Ústředním motivem je trávení společného času s dětmi a hra. Postupně se rozplétají osudy jednotlivých rodin, můžeme sledovat jejich proměny v daném časovém období, až do konečného vyústění – někdy se šťastným, jindy s méně šťastným koncem.

Evaluace/indikátory

Oby filmy jsme využili již na mnoha akcích pro veřejnost a také pro studenty, kteří chodí do našich prostor na exkurze a stáže. Krátký film jsme na jaře 2019 prezentovali pro 120 účastníků na seminářích v Ostravě, Brně, Hradci Králové a Říčanech u Prahy .

„Křehké kouzlo hry“ mělo v prosinci 2019 premiéru na mezinárodní konferenci „Pozdrav dítěti/ Child in Mind“ a shlédlo ho 120 účastníků z 8 zemí (Dánska, Austrálie, Japonska, Rumunska, Holandska, Velké Británie, Malty a České republiky).

Filmy budou nedílnou součástí školení pracovníků metody „Rodina hrou“ .

Semináře na téma inovativní programy v práci s rodinou

Pro první polovinu roku 2020 jsme měli připraveno 5 seminářů na téma inovativní metody v práci s ohroženou rodinou. Kvůli koronavirové pandemii musely být zrušeny a budou se díky pochopení zástupců THE VELUX FOUNDATIONS konat až po skončení projektu na podzim roku 2020.

AKTIVITA č. 4

Budování „Centra profesionální práce s ohroženou rodinou“ jako základny pro dobrovolnickou a profesionální práci, pro studium a vědecké aktivity zaměřené na práci s rodinami

Jak vznikla myšlenka založení Centra

Během psaní projektové žádosti, kdy jsme formulovali jednotlivé aktivity, jsme si uvědomili, že v průběhu projektu budou postupně vznikat výstupy ve více oblastech: v oblasti vzdělávací; v oblasti služeb - provoz „TEP-školička hrou“; platforma spo-

Pohled ze zahrady

lupráce s akademickými pracovišti - výzkum, základna pro stáže a praxe studentů; navazující metody práce s rodinami; oblast dalších fundraisingových aktivit pro budoucí zajištění výstupů projektu. Napadlo nás, že bychom mohli vytvořit Centrum, které bude všechny tyto výstupy zastřešovat, uvádět je do praxe a shánět finanční podporu.

Evaluace/indikátory

Na konci projektu jsme připraveni zajišťovat pro Centrum následující činnosti:

1| Ve vzdělávací oblasti

- Speciální školení v metodě „Rodina hrou“ pro sociální pracovníky HoSt (v českém a anglickém jazyce)
- Speciální školení v metodě „Rodina hrou“ pro dobrovolníky HoSt (v českém a anglickém jazyce)
- Speciální školení v metodě „Rodina hrou“ pro externí zájemce v ČR
- Didaktické pomůcky pro sociální pracovníky: „Čtyři krizové situace očima dítěte - příručka pro pracovníky OSPOD, „Čtyři krizové situace očima dítěte - průvodce pro pracovníky OSPOD“ a „obrázkové hrací karty“(19 obrázkových karet slouží jako didaktická podpora pro pracovníky při rozhovoru s dítětem).
- Za organizaci CEKAS jsme v dubnu 2020 podali na Ministerstvo práce a sociálních věcí žádost o akreditaci 3 kurzů pro pracovníky v sociálních službách v oblasti řízení kvality, které budeme nabízet poskytovatelům sociálních služeb.

2| V oblasti spolupráce s vědeckými pracovišti a školami

Poskytujeme exkurze a stáže studentům zájímajícím se o služby HoSt včetně programu TEP. Centrum se připravuje na to být jedním ze vzorových pracovišť pro poskytování praxí studentům v novém projektu financovaném THE VELUX FOUNDATIONS. Pokud budeme úspěšní v získání prostředků na komunitní centrum (viz níže), zapojíme do tvorby a realizace programu také studenty univerzity a vyšší odborné školy sociálního zaměření.

3| V oblasti služeb: provoz TEPu - terapeuticko-edukativního programu

Snažili jsme se získat prostředky na financování TEPu po skončení projektu. Na další 3,5 roku máme zajištěn provoz TEPu v rámci našeho Centra, kdy bude sloužit také jako pracoviště pro exkurze a stáže studentů.

4| Navazující metody práce s rodinami

Nový rozvoj dětské terapie v pobočkách v Praze, Hradci Králové a Ostravě, ruku v ruce s TEP.

Metoda se dá dobře využít i v dalších službách, které HoSt rodinám nabízí, například asistovaných kontaktech. Jsme rodinám díky hře blíže. Rodiny ochotněji říkají, co potřebují a my se snažíme na jejich potřeby reagovat.

5| Ve fundraisingové oblasti

Projektoví pracovníci HoSt a CEKAS připravili a předložili v průběhu projektu mnoho žádostí o financování aktivit organizace HoSt i CEKAS jak k soukromým, tak státním subjektům – z větší části úspěšně. V této činnosti budou pokračovat i nadále.

Před skončením projektu, když jsme hledali možnosti zajištění dalšího financování Centra, vznikla myšlenka rozšířit jeho činnost o "komunitní centrum". Bude se jednat o komunitní centrum HOST pro cílové skupiny: (i) rodiny s dětmi v nepříznivé sociální situaci, včetně rodin s jedním rodičem /samoživitelem a (ii) děti a mládež z rodin v nepříznivé sociální situaci.

Pokud podporu získáme, dosavadní činnosti financované z projektu rozšíříme o volnočasové, vzdělávací a osvětové aktivity pro zmíněné cílové skupiny.

Uvedení záměrů našeho Centra do praxe zkomplikovala koronavirová pandemie v první polovině roku 2020, kdy bylo omezeno shromažďování lidí. Měli jsme naplánovanou realizaci seminářů, různá školení, předjednány stáže a praxe studentů. To však muselo být zrušeno a posunuto na pozdější dobu po skončení projektu.

ZÁVĚR SBORNÍKU

Přínos projektu pro HoSt

Projekt přinesl HoStu efektivní nástroj pomoci rodinám, a to jak pro profesionální pracovníky, tak pro laiky/dobrovolníky.

Díky metodě se podařilo podpořit více než devadesát rodin.

Vytvořili jsme 3 pilíře preventivní práce s rodinou:

1. pilíř: metoda „Rodina hrou“ – je zaměřen na pomoc rodinám, které z nějakého důvodu nemohou nebo se nechtějí „nikam“ dopravit. Vyhovuje jim zůstat v bezpečném prostředí domova, a proto je metoda pro obnovu vztahů v rodině velmi žádoucí.

2. pilíř: nízkoprahový terapeuticko-edukativní program, který je již zaměřen na rodiče, kteří jsou více samostatní a schopní pravidelně se účastnit programu.

3. pilíř: (a) způsoby podpory, které na metodu „Rodina hrou“ a „TEP-školička hrou“ navazují – dětská terapie a individuální terapie – kde rodiče a děti vědomě pracují na svém osobnostním rozvoji a (b) způsoby podpory, které metodu a TEP využívají jako významné doplnění „tvrdší“ práce v poli sociálně právní ochrany dětí – asistované kontakty, terénní sociální práce.

Díky tomuto projektu se nám podařilo zintenzivnit práci s rodinami průřezově všemi službami, které HoSt nabízí. Díky seminářům a konferenci pořádanými naším Centrem se nám podařilo rozšířit povědomí o našich aktivitách a podařilo se nám nadchnout mnoho kolegů i z jiných oborů.

Přínos projektu pro CEKAS

Organizace CEKAS, z.ú. se zaměřuje na psaní a následnou realizaci projektů především v sociální a vzdělávací oblasti. Jednou z našich hlavních zásad je, že řídíme pouze ty projekty, na jejichž vzniku jsme se od začátku podíleli – od myšlenky, přes psaní a předkládání projektu, až po výběr externích spolupracovníků a odborníků. Pouze za těchto podmínek se pouštíme do řízení velkých projektů.

Projekt "Rodina hrou/Family by Play", na kterém se náš tým podílel, nám přinesl další cenné zkušenosti ze spolupráce s naším odborným partnerem HoSt. Prohloubil se náš vhled do problematiky práce s ohroženými dětmi a rodinami, který nám později může významně pomoci při psaní a přípravě dalších projektů v této oblasti. Přesto, že s organizací HoSt spolupracujeme již více než 5 let, stále se od jejích pracovníků a dobrovolníků máme co učit: svěží týmový duch, obětavost, chuť pouštět se do nových věcí, férový přístup. Kromě velké profesionality jsou to důvody, proč tak rádi společně realizujeme projekty.

Dalším přínosem je již v úvodu zmiňovaná spolupráce s pracovníky THE VELUX FOUNDATIONS. Ne vždy máme to štěstí realizovat projekt v atmosféře důvěry a podpory. V případě „veluxových“ projektů je to přidaná hodnota, která nás mnohému naučila – mimo jiné, že se nemusíme bát přiznat problémy, protože ty k práci patří a jsou vstřícně a s pochopením řešeny. Dalším bonusem je minimální byrokratická zátěž, která dovoluje se zcela soustředit na praktické a kvalitní řízení aktivit. Nenahraditelné jsou pravidelné návštěvy zástupců nadace, které se soustředí na konkrétní výstupy a vidí je v reálu, můžeme s nimi o nich diskutovat, otevřeně hledat řešení, probírat potřebné změny. Těchto osobních a přátelských kontaktů si velmi vážíme.

Zpracovaly: Irena Tomešová, Alžběta Candia, grafická úprava: Eva Petruželková,
červen 2020

Sborník byl vypracován v projektu Rozvoj metody "RODINA HROU" - práce s dětmi v ohrožených rodinách, který podpořila dánská soukromá nadace THE VELUX FOUNDATIONS, 2017 - 2020.

Projekt realizovaly týmy HoSt Home-Start ČR (Kateřina Brožková, Alžběta Candia Muňoz, Marta Linková, Martina Přečková, Lenka Ráčková, Vlasta Spilková, Kateřina Vápenková, Petra Vonášková, Magda Žabenská) a CEKAS, z.ú. (Helena Chleborádová, Zora Fídlarová, Irena Tomešová, Alena Valečková, Martina Zahradníková).

